

3) включення старшокласників у суспільно корисну екологічну діяльність під час навчання та в позаурочний час;

4) орієнтація учнів на оволодіння ґрунтовними самоцінними знаннями, що сприяють глибокому усвідомленню законів функціонування біосфери та співіснування природи з людиною.

Література

1. Кобильченко В.В. Самосвідомість підлітка як важливий регулятор соціальної взаємодії / В.В. Кобильченко // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 2. – С. 19–23.

2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.

3. Пасечнікова Л.П. Технологія досягнення професійного успіху. 10 клас : навч.-метод. посіб. для вчителя / Л.П. Пасечнікова. – Х. : Основа, 2007. – 192 с.

4. Трофімов Ю.Л. Психологія : підручник / [Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін. ; за ред. Ю.Л. Трофімова]. – К. : Либідь, 1999. – 558 с.

5. Якиляшек В.Й. Інтегрований підхід до екологічної освіти в школі / В.Й. Якиляшек // Біологія і хімія в школі. – 1998. – № 4. – С. 25–27.

МІРОНОВА М.Ю.

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ФАХОВОЇ ПЕРЕПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ПСИХОЛОГІЇ В УМОВАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Професія психолога є однією з найбільш затребуваних на сучасному етапі розвитку української держави. Вагомий внесок у збільшення кадрів з психології належить саме післядипломній освіті, яка забезпечує післядипломну перепідготовку фахівців з психології. Зазвичай післядипломну підготовку визначають як систему фахового вдосконалення індивідів, яка забезпечує поглиблення, розширення та оновлення професійних знань, умінь і навичок, здобуття нової кваліфікації, нової спеціальності та професії на основі наявних рівня освітньої та професійної підготовки і практичного досвіду. Метою такої системи є створення умов безперервності, єдності й наступності освіти громадян, здобуття ними більш високої кваліфікації або здобуття нового фаху, що, у свою чергу, забезпечує потреби суспільства та держави у висококваліфікованих, конкурентноспроможних фахівцях, зокрема з психології.

Невпинний розвиток та оновлення наукових і практичних знань з психології, науково-технічний прогрес, що виступає значним чинником розвитку всіх сфер життєдіяльності людини, детермінують потребу постійно оволодівати потрібними знаннями, що в цілому визначає необхідність післядипломної психологічної освіти, постійний попит на неї. Досвід багатьох країн показує, що розв'язання цього завдання може полягати у

створенні широкої мережі післядипломної психологічної освіти, яка має бути націленою на:

- формування інтегрованого науково-освітнього простору на основі перспективних методів та засобів андрагогіки;
- здійснення принципів безперервної освіти;
- оволодіння сучасними, перспективними та конкурентноспроможними професіями й спеціальностями з психології;
- підготовку й перепідготовку кадрів з психології для здобуття другої вищої освіти;
- підвищення якості підготовки й перепідготовки науково-педагогічного складу закладів дошкільної та шкільної освіти;
- координацію участі науково-освітніх закладів у загальноукраїнській і світовій системах відкритої освіти, встановлення і розвиток зв'язків із зарубіжними спілками, фондами тощо [5].

Післядипломна психологічна освіта вкрай рідко виступає предметом спеціальних наукових досліджень, якщо не вважати магістратуру саме післядипломною освітою, як це постулюється Болонською конвенцією. Навпаки, системний підхід має давні традиції вивчення у філософських та психолого-педагогічних науках. Так, системний підхід до розуміння особистості представлений у працях Б.Г. Ананьєва, Г.С. Костюка, Б.Ф. Ломова, К.К. Платонова та ін. Системний підхід дає можливість вивчати процес фахової перепідготовки майбутніх психологів із позицій цілісності та взаємозумовленості його структурних складових.

У науковій літературі підкреслено, що для осмислення напрямів реформування післядипломної освіти з метою підготовки спеціаліста з психології до дій у суспільстві в умовах постійних трансформацій методологічно важливо запровадити новий підхід до освіти, що на основі інтеграції всіх попередніх підходів дасть змогу розвивати майбутнього фахівця.

Таким чином, невирішеним у методологічному й теоретичному плані є питання концептуальних підходів до фахової перепідготовки майбутніх фахівців з психології в умовах післядипломної освіти.

Метою статті є обґрунтування системного підходу як методологічної основи для фахової перепідготовки майбутніх фахівців з психології в умовах післядипломної освіти.

Почнемо з розгляду післядипломної освіти та перепідготовки як системи.

На сучасному етапі головними завданнями факультетів післядипломної психологічної освіти є:

- опрацювання актуальних галузей знання, надання їм пріоритету у формуванні змісту психологічної освіти та створення умов для оволодіння ним;
- запровадження гнучкої системи безперервної освіти фахівців з вищою освітою, яка має на меті не тільки їх фахову перепідготовку, а й адаптацію до професійної діяльності в умовах зміни та загострення соціально-економічних відносин, розвитку глобальних комунікаційних та інфо-

рмаційних систем тощо, розробка й використання сучасних методів навчання;

- впровадження різноманітних форм навчання, теоретичне, практичне, навчальне, методичне, інформаційне та організаційне забезпечення;
- сприяння оптимальній періодичності термінів навчання.

На сьогодні Україна має достатньо сформовану мережу навчальних закладів і підрозділів післядипломної освіти, основними принципами організації яких є:

- науковість, гуманізація, демократизація, єдність, комплексність, диференціація, інтеграція, безперервність, модульність, індивідуалізація, наскрізність;
- зв'язок з процесом ринкових перетворень, різних форм власності й господарювання;
- орієнтація на актуальні та перспективні сфери трудової діяльності згідно з попитом на ринку праці;
- відповідність державним вимогам та освітнім стандартам.

Логіка дослідження потребує визначення головної мети післядипломної психологічної освіти:

- задоволення потреб суспільства у кваліфікованих кадрах з психології та гнучке реагування на зміни, що відбуваються в суспільстві;
- забезпечення умов для постійного підвищення кваліфікації фахівців, безперервного розвитку потенціалу кожного спеціаліста, його інтелектуального, загальнокультурного та психологічного рівня культури, одержання професійно та життєво необхідних знань і вмінь;
- забезпечення здобуття нової кваліфікації, нової спеціальності на основі наявної й досвіду практичної роботи, поглиблення професійних знань та вмінь за фахом;
- слідування принципам Болонського процесу, упровадження гнучкої системи безперервної освіти та самоосвіти громадян, забезпечення освіти дорослих упродовж усього життя.

Сутність післядипломної освіти визначено Законом України “Про вищу освіту” (ст. 10): “Післядипломна освіта – спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення і оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду” [3].

1. Післядипломна освіта – спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особистості шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок або здобуття іншої спеціальності на основі наявної та практичного досвіду.

Післядипломна освіта створює умови для безперервності й наступності освіти та включає:

- перепідготовку – здобуття іншої спеціальності на основі наявної освіти та практичного досвіду;

- спеціалізацію – набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості, у межах спеціальності;
- розширення профілю (підвищення кваліфікації) – набуття особою здатностей виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності;
- стажування – набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної спеціальності.

Особа, яка пройшла перепідготовку й успішно пройшла державну атестацію, отримує відповідний документ про вищу освіту. Особа, яка успішно пройшла стажування або спеціалізацію чи розширила профіль (підвищила кваліфікацію), отримує відповідний документ про післядипломну освіту. Зразки документів про післядипломну освіту затверджуються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти й науки.

2. Післядипломна освіта здійснюється вищими навчальними закладами післядипломної освіти або структурними підрозділами вищих навчальних закладів відповідного рівня акредитації, у тому числі на підставі укладених договорів. Багатоаспектність функцій і завдань післядипломної освіти, що реалізуються відповідними навчальними закладами, актуалізують необхідність визначення концептуальних основ неперервного професійного зростання громадян, постійного оновлення напрямів, змісту та форм навчання відповідно до потреб економічного й соціального розвитку України, становлення демократичного суспільства.

Сучасні потреби державотворення, тенденції економічного розвитку суспільства зумовлюють необхідність вирішення ряду проблем, серед яких:

- визначення професійного післядипломного навчання як обов'язкової невід'ємної складової професійної діяльності громадян та забезпечення гарантованих державою умов для такого навчання;
- розробка необхідної нормативно-правової бази, що сприятиме функціонуванню й подальшому розвитку системи післядипломної освіти;
- формування змісту професійного навчання та організація навчального процесу відповідно до потреб економічного й соціального розвитку держави на основі впровадження результатів сучасних наукових досліджень, широкого використання вітчизняного та зарубіжного досвіду у сфері професійної підготовки й навчання дорослих;
- упорядкування й оптимізація мережі навчальних закладів післядипломної освіти шляхом поєднання галузевого принципу організації післядипломної освіти із широкою міжгалузевою та регіональною кооперацією, врахування соціально-економічного розвитку України;
- розширення професійного профілю при здобутті другої вищої освіти та підвищенні кваліфікації фахівців шляхом внесення відповідних пропозицій до існуючого Переліку спеціальностей та спеціалізацій з урахуванням потреб галузей народного господарства держави й регіонів;
- залучення професорсько-викладацьких і наукових кадрів вищої школи, академічної та галузевої науки, провідних фахівців до навчального процесу в системі післядипломної освіти;

- забезпечення єдності й дієвості управління та регулювання діяльності всіх елементів системи післядипломної освіти.

Післядипломна освіта як система передбачає професійне навчання фахівців, які відзначатимуться:

- здатністю запроваджувати цінності демократичної, правової держави;

- професійними вміннями та навичками, що ґрунтуються на сучасних спеціальних знаннях, критичному мисленні, здатності застосовувати наукові надбання на практиці.

Метою післядипломної освіти є задоволення індивідуальних потреб громадян в особистісному та професійному зростанні, а також забезпечення потреб держави у кваліфікованих кадрах високого рівня професіоналізму й культури, здатних компетентно та відповідально виконувати посадові функції, впроваджувати у виробництво новітні технології, сприяти подальшому соціально-економічному розвитку суспільства.

Серед завдань системи післядипломної освіти, що мають бути вирішеними, основними є:

- приведення обсягів і змісту перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у відповідність із поточними й перспективними потребами держави;

- формування змісту навчання, виходячи з його цільового спрямування, посадових обов'язків фахівців, попередньо здобутої ними освіти, досвіду діяльності, індивідуальних інтересів і потреб громадян;

- застосування сучасних навчальних технологій, що передбачають диференціацію, індивідуалізацію, запровадження дистанційної, очно-заочної та екстернатної форм навчання;

- розробка та постійне вдосконалення змісту післядипломної освіти;

- забезпечення органічної єдності із системою підготовки фахівців шляхом урахування потреб ринку праці;

- оптимізація мережі навчальних закладів системи післядипломної освіти на засадах поточного та стратегічного планування потреб у професійному навчанні фахівців.

Завдання мають вирішуватись на основі вдосконаленої нормативно-правової бази загальнонаціональної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців.

Основними принципами організації системи післядипломної освіти є:

- гуманізація, демократизація, науковість, єдність, комплексність, диференціація, інтеграція, неперервність та наскрізність;

- органічна єдність із системою підготовки фахівців, зв'язок з процесом ринкових перетворень, різних форм власності й господарювання, реструктуризацією економіки;

- орієнтація на актуальні та перспективні сфери трудової діяльності згідно з попитом на ринку праці;

- відповідність державним вимогам та освітнім стандартам;

– упровадження модульної системи навчання з урахуванням індивідуального підходу до кожної особи та за потребою.

Післядипломну освіту слід розглядати не тільки як систему підвищення кваліфікації та перепідготовки дипломованих спеціалістів, а і як форму освіти дорослих, виходячи з їх індивідуальних потреб у здобутті певних знань, виробленні навичок і вмінь, особистісному та професійному зростанні.

Водночас післядипломна освіта як система навчання дорослих зможе бути ефективною лише за умов, коли вона буде спиратися на найголовніший принцип – оперативно й максимально повно забезпечувати потреби як суспільства, так і окремих громадян.

Як вказувалося вище, гнучкість, динамічність і варіативність післядипломної освіти забезпечуються завдяки функціонуванню різноманітних організаційних форм, що включають: перепідготовку, підвищення кваліфікації, спеціалізацію, стажування, навчання в аспірантурі та докторантурі, а також прирівнені до них галузеві форми (ад'юнктура, клінічна ординатура тощо). Згідно із Законом України “Про вищу освіту”, *перепідготовка* – отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду; *спеціалізація* – набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості, в межах спеціальності; *розширення профілю* (підвищення кваліфікації) – набуття особою здатностей виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності; *стажування* – набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної спеціальності [3].

Отже, як бачимо, фахова післядипломна освіта психологів має характер перепідготовки. Характерною ознакою післядипломної освіти є органічне поєднання стаціонарних форм роботи (курсний період) із самостійною роботою фахівців, яка забезпечується відповідними методичними службами в міжкурсний період.

Після завершення навчання за відповідною формою післядипломної освіти слухачі отримують документи встановленого зразка, визначеного Законом України “Про вищу освіту” та іншими законодавчими актами.

Слід вказати, що післядипломну освіту забезпечують вищі навчальні заклади післядипломної освіти, структурні підрозділи вищих навчальних закладів відповідного рівня акредитації, центри, спеціалізовані курси, які функціонують на базі галузевих міністерств, відомств та окремих підприємств, наукові, науково-методичні, методичні установи, професійно-технічні навчальні заклади освіти, які здійснюють підвищення кваліфікації й перепідготовку робітничих кадрів; відповідні підрозділи в організаціях та на підприємствах. Рівень освітньої діяльності закладу післядипломної освіти, що здійснює освітні послуги щодо надання вищої освіти, визначається на основі державної акредитації. Освітня діяльність у системі післядипломної освіти може здійснюватись закладами різних форм власності, які можуть створюватися юридичними та фізичними особами в установленому порядку відповідно до соціально-економічних, національних і культурно-освітніх

потреб. Система управління післядипломною освітою будується відповідно до Законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту” та поєднує централізовані й децентралізовані форми керівництва фаховим зростанням спеціалістів на рівні регіонів, областей і районів, відповідно до потреб галузей.

Координуючим центром післядипломної освіти є Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, яке співпрацює в цьому напрямі з усіма галузевими міністерствами та відомствами, Академією наук України й галузевими академіями, що мають у своєму підпорядкуванні відповідні навчальні заклади та підрозділи, а також з мережею недержавних закладів післядипломної освіти. Заклади післядипломної освіти незалежно від їх статусу, підпорядкування й форм власності повинні забезпечувати якість освіти відповідно до вимог державних стандартів освіти. Відповідність освітніх послуг державним стандартам освіти визначається Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України разом із засновником шляхом ліцензування, атестації, акредитації та інспектування.

Заклади післядипломної освіти у встановленому порядку можуть створювати навчально-науково-виробничі комплекси, об’єднання, центри видавництва, філії, базові (експериментальні) заклади освіти, навчально-консультаційні пункти тощо, входити до складу навчально-науково-виробничих комплексів.

Вивчення професійної діяльності з позицій системного підходу, що нині є одним з найактуальніших завдань психології праці, педагогічної психології та педагогіки вищої школи, передбачає особистісно-мотиваційний аналіз діяльності, що розкриває значущість професійної діяльності психолога для особистості працівника й з’ясовує джерела його трудової активності; компонентно-цільовий аналіз, спрямований на з’ясування складу дій, мети й значення кожної дії в загальній структурі діяльності; структурно-функціональний аналіз, спрямований на вивчення принципів організації та механізмів взаємодії окремих дій у цілісній структурі діяльності [1].

При цьому необхідно не тільки показати її структуру, а й розкрити вплив одних підструктур діяльності на інші; значущість окремих зв’язків; значення структурних компонентів діяльності. Враховуючи, що виконання реалізується через якості працівника, необхідно разом зі зв’язками компонентів діяльності вивчити зв’язки між окремими професійно важливими якостями особистості, значущість цих якостей. У результаті подібного аналізу діяльність постає як “поліструктурне явище” [2].

Висновки. Післядипломну психологічну освіту треба розглядати як одну з пріоритетних у державі, оскільки вона безпосередньо пов’язана з перспективами економічного розвитку та соціальної стабільності суспільства. Післядипломна освіта психологів є різновидом такої освіти, називається перепідготовкою та має ознаки системи.

Література

1. Вершловский С.Г. Взрослый как субъект образования / С.Г. Вершловский // Педагогика. – 2003. – № 8. – С. 23–28.

2. Дмитриева М.А. Психология труда и инженерная психология [Электронный ресурс] / М.А. Дмитриева, А.А. Крылов, А.И. Нафтельев. – Режим доступа: <http://www.myword.ru>.

3. Про вищу освіту : Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. – № 20. – С. 134.

4. Змеев С.И. Основы андрагогики / С.И. Змеев. – М. : Педагогика, 1999. – 385 с.

5. Огнивенко С.Л. Організаційні, технологічні, методологічні і фінансові аспекти післядипломної дистанційної освіти / С.Л. Огнивенко // Інтернет, освіта, наука – 2000 : матеріали конференції, м. Вінниця, 8–9 вересня 2000 р. – Вінниця : ВДНТУ, 2000. – С. 139–140.

МОЛОДИЧЕНКО В.В.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ

В умовах нової освітньої парадигми підготовка вчителів нового типу стає найважливішою умовою відродження не тільки освіти, а й усієї вітчизняної культури, її інтеграції в загальнолюдське та європейське співтовариство. Соціальна ситуація, що склалась, якісно по-новому ставить проблему підготовки педагогічних кадрів, вимагає наукового переосмислення цінностей системи, формування професійно значущих якостей учителя, актуалізує пошук оптимальних форм цього процесу в період навчання у вищому закладі освіти. У зв'язку з вищезазначеним виникає суперечність між вимогами, що суспільство висуває до вчителя, та рівнем його професійної підготовки у вищому закладі освіти, показником якої виступають сформовані професійно значущі якості майбутнього педагога. Загальновідомо, що педагог реалізує два основних соціальних завдання – навчання й виховання підростаючого покоління. Незмінно залишаючись провідними в його професійній діяльності, ці взаємопов'язані завдання згідно з вимогами, що висуваються до школи тією чи іншою історичною епохою, наповнюються конкретним змістом і набувають специфічної спрямованості.

У системі головних ідеалів і цінностей світової прогресивної педагогіки (Х.Д. Алчевська, Ф.А.В. Дістервег, Я.А. Коменський, А.С. Макаренко, М. Монтессорі, Й.Г. Песталоцці, С.Ф. Русова, Ж.-Ж. Руссо, Г.С. Сковорода, В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, С. Френе, Р. Штайнер та ін.) центральною ланкою завжди була орієнтація на гуманістичну парадигму. Сьогодні її актуальність зростає й у зв'язку з процесами реформування вітчизняної освіти, у яких аксіологічний аспект відіграє значну роль. Освіта, заснована на ідеях гуманізації, повинна, насамперед, інтегрувати весь комплекс знань про людину, формуючи на основі цих знань цілісне уявлення про себе як у дітей, так і в педагогів (І.Д. Бех, А.М. Бойко, М.І. Борисhevський, І.А. Зязюн, В.А. Киричок, А.О. Кияновський, Б.С. Кобзар,